

УДК 330.133.2:637.1

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПОБУДОВИ АГРАРНОГО РИНКУ НА ЗАСАДАХ КООПЕРАЦІЇ

Саламін О. С., аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглядаються проблеми організації аграрного ринку шляхом створення заготівельно-збутових кооперативів. Пропонується формувати кооперативні системи на основі державно-приватного партнерства.

Ключові слова: аграрний ринок, демонополізація ринку, державна регуляторна політика, обслуговуючі кооперативи.

Вступ. Системні перетворення у сільському господарстві на ринкових засадах здійснюються тривалий період часу. Їх незмінна мета – подолання більшості проблем, що тут нагромадились, забезпечення стабільного розвитку галузі. Помилки, пов'язані із переоцінкою очікуваних результатів, які забезпечуються ринковими регуляторами, що діють автоматично, пізніше виправлялись державною підтримкою сільського господарства. В умовах європейської інтеграції України робляться спроби адаптації такої підтримки до тієї, що застосовується в ЄС. До уваги не завжди беруться різні рівні сформованості ринкових відносин та відмінності у організаційній побудові аграрного ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість теоретичних положень з проблем функціонування економічних систем на ринкових засадах запозичені у західних виданнях, де становлення ринкових відносин розглядається лише у історичному плані як результат їх еволюційного розвитку шляхом трансформації натуральних форм господарювання. Дослідження закономірностей становлення ринково організованого сільського господарства після реформування його безпосередньо планової організаційної побудови там актуальними не були ніколи. Залишаються вони в тіні і у вітчизняних економічних виданнях. Все ж практичними проблемами на мікро- та макрорівнях зумовлені дослідження ринкових можливостей різних за розмірами та організаційними формами суб'єктів господарювання. Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна, О. Шубравська, І. Прокопа, Л. Молдаван, Т. Осташко, аналізуючи декларативно проголошений принцип державного невтручання щодо вибору організаційних форм господарювання без створеної належної ринкової інфраструктури роблять висновок про пріоритетний розвиток в таких умовах особливо великих за розмірами господарських структур холдингового типу, які самостійно організують канали дистрибуції, включаючи організацію експортних операцій [2]. Сільське господарство набуває ознак латифундистського типу, близького до того, що існувало у колишніх колоніально залежних країнах і виконувало функції сировинного придатку метрополій. О. Д. Балан вбачає у таких агрохолдингах "значні перспективи для сільського господарства у зв'язку з початком консолідації

галузі, яка стрімко прискорюється останніми роками" [3]. До уваги ним не береться багатофункціональність аграрної сфери, витіснення з ринку фермерських господарств, які є найпоширенішою у світі організаційною формою господарювання та ізоляцію від нього особистих селянських господарств, частина з яких за умов належної побудови аграрного ринку закономірно трансформується у фермерські господарства ринкового типу. При цьому створюються умови для вирішення проблем функціонування сільських територій.

Постановка задачі. Метою досліджень є аналіз можливостей удосконалення організаційної побудови аграрного ринку шляхом створення кооперативних структур, які дозволяють подолати ізолюваність від ринку особистих селянських і сприяють розвитку фермерських господарств, створюють умови для виробництва конкурентоспроможної продукції.

Результати досліджень. У даний час у вітчизняному сільському господарстві вирішуються ті проблеми, які у європейських країнах вирішувались на ранніх етапах становлення ринкових відносин. До них відносяться проблеми подолання монополітичних тенденцій у сфері закупівель сільськогосподарської продукції, які у світовій практиці з кінця ХІХ століття у значній мірі долалися не стільки державним регулюванням цін, скільки удосконаленням організаційної побудови ринку. Природною реакцією виробників на монополізацію аграрного ринку окремими закупівельними організаціями було об'єднання у збутові кооперативи.

Основна перевага таких кооперативів – формування невеликими товаровиробниками товарних партій, достатніх для виведення їх на віддалені ринки, включаючи зовнішні, обминаючи місцеві заготівельні організації, які монополізують сферу заготівель в регіоні. Достатні обсяги однорідної продукції роблять їх привабливими постачальниками і для місцевих мереж продовольчих магазинів, яким без них організаційно складно заготовляти продукцію дрібними партіями у значній кількості дрібних виробників. Саме через це вони віддають переваги таким партіям імпортової продукції. Наприклад, з 2007 року в Україні постійно зростає імпорт картоплі, 97,4 відсотків якої в 2010 році вироблялось в особистих селянських господарствах. При цьому у 2010 році в загальних обсягах її виробництва, які склали 18705 тис. тонн, частка, використаної на споживання, не перевищувала третини, а частка втрат картоплі і її переробки на нехарчові цілі складала відповідно 14,5 відсотків (рис.1.). Експортувалось 8 тис. тонн, що складає лише 0,04 відсотки у обсягах виробництва. Організація на кооперативних засадах зберігання картоплі, фірмової торгівлі нею протягом усього маркетингового року дозволить підвищити реалізаційні ціни без їх прямого державного регулювання. Обсяги реалізації продукції плануватимуться з повнішим урахуванням сезонного коливання цін.

Проблеми формування обслуговуючих кооперативів тривалий час перебувають у полі зору вчених та державних органів управління сільським господарством. Все ж за останні роки намітилась тенденція зменшення кількості таких кооперативів. За 2005 – 2010 роки їх кількість в Україні

скоротилась з 1127 до 645.

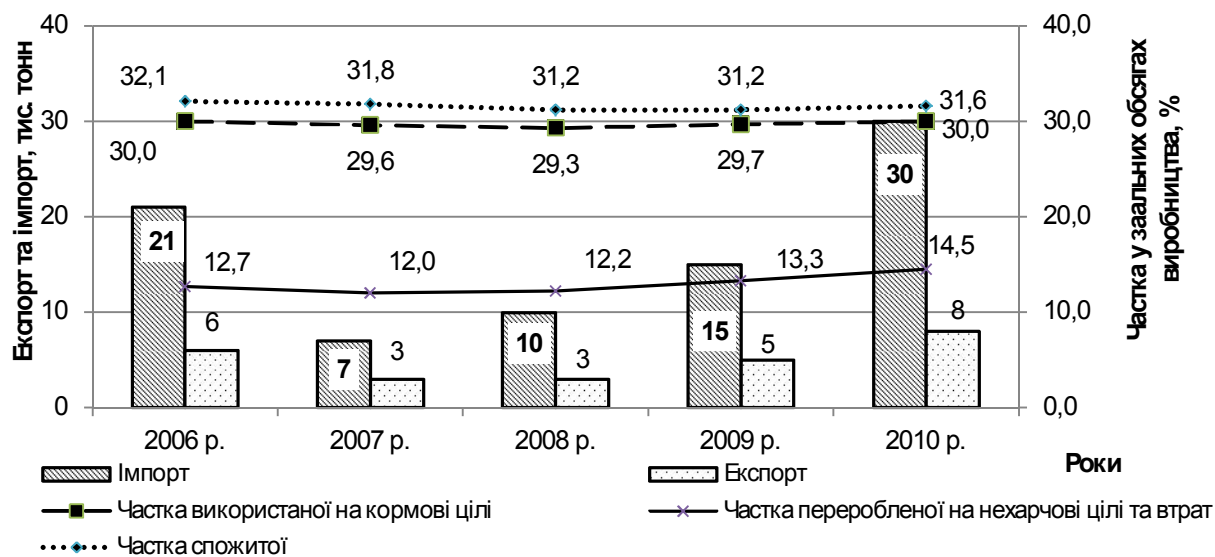

Рис.1. Експорт та імпорт картоплі в Україні, а також частка спожитої, використаної на кормові цілі, переробленої на нехарчові цілі та втрат у загальних обсягах виробництва

Джерело інформації: Дані Держкомстату України

При цьому більшість кооперативів функціонує формально. Визначальними чинниками їх створення були державна фінансова підтримка і організаційні зусилля місцевих органів управління, а не намагання членами кооперативу реалізувати свої інтереси шляхом створення спільних каналів реалізації продукції і формування вищих, порівняно з існуючими, цін на вироблену продукцію.

Державна фінансова підтримка є вагомим чинником стимулювання створення обслуговуючих кооперативів, однак завдяки лише їй створюються псевдокооперативи, які перетворюються на звичайні торговельно – посередницькі організації, або надають послуги на звичайних комерційних засадах. Цьому сприяє і форма прямої бюджетної підтримки, яка здійснюється шляхом компенсації 90 відсотків вартості технічних засобів за умови попередньої оплати кооперативами 10 відсотків її вартості. При цьому перелік технічних засобів, для придбання яких надається фінансова підтримка, визначається Міністерством аграрної політики та продовольства України без належного урахування потреб кооперативів. Наприклад, оплачувалась вартість молоковозів в умовах збиткового виробництва молока, оскільки створенням молочарського кооперативу і доставкою молока на молокопереробні підприємства не вдається подолати монопольний вплив останніх на ціну. Крім того бюджетні кошти для надання фінансової підтримки надаються на конкурсних засадах. Критеріями конкурсного відбору кооперативів є наявність матеріально-технічної бази, кількість та вартість послуг, які надає кооператив, відповідність технічних засобів, заявлених для придбання, переліку послуг, що надає кооператив, або планує їх надавати відповідно до бізнес-плану. Перевага надається великим багатофункціональним кооперативам [1]. У псевдо-

кооперативах спеціально розробляються бізнес-плани, де перелік і обсяги послуг відповідають переліку техніки, для придбання якої надається фінансова підтримка.

Зменшення кількості зареєстрованих обслуговуючих кооперативів поєднується із існуванням неформальних структур, які здійснюють діяльність, пов'язану із спільним виконанням технологічних операцій, спільним пошуком каналів збуту продукції шляхом оренди транспортних засобів. За сприятливих умов такі прототипи кооперативів трансформуються спершу у недосконалі, але формальні обслуговуючі кооперативи, які мають перспективи росту. З моменту створення тут у кожного члена кооперативу формується почуття співвласника майна кооперативу, здійснюється контроль за дотриманням принципів кооперування.

Через урізаність каналів збуту та реалізацію продукції кооперативами тій же закупівельній організації за тими ж монополісними цінами, за якими продукція збувалась окремими виробниками, переваги кооперації малозамітні. Вони полягають лише у ефективнішому здійсненні логістичних операцій. Це є основною причиною, яка призводить до нетривалого функціонування кооперативів із збуту молока, де рівень монополізації сфери закупівель є одним з найвищих. Подолати її можна шляхом державної підтримки організації на кооперативних засадах переробки молока. У невеликих кооперативах на початкових етапах становлення можлива лише мала переробка. Вона тривалий час штучно стримувалась місцевими органами управління сільським господарством. Обумовлювалось це неефективністю малої переробки.

Основна перевага переробки молока на кооперативних засадах – подолання монополізації сфери його закупівель. Цим досягається той необхідний результат, якого не вдалося досягти шляхом державного регулювання цін. При цьому втрачає актуальність дискусійна проблема доцільності здійснення державних товарних і фінансових інтервенцій на ринку сирого молока.

В умовах європейської інтеграції виведення продукції на ринки країн ЄС визначається можливостями забезпечення її якості та безпечності відповідно до існуючих там вимог. У невеликих переробних молочарських кооперативах це досягається їх позиціонуванням на виробництві такої продукції шляхом погодження умов кооперації, вимог до ознак продукції і заготівель молока гатунку "Екстра".

Існуючі молокопереробні підприємства, які вижили у конкурентній боротьбі в умовах дефіциту сировини, розширивши зони її заготівель, мають обмежені можливості стимулювання виробництва такого молока. Їм, по-перше, проблемно здійснювати роздільні заготівлі молока за гатунками і доставляти із віддалених зон мізерні партії такої сировини. По-друге, великим підприємствам економічно не вигідно виробляти малі обсяги молочних продуктів із такої сировини, розробляти щодо неї окремі виробничі програми, формувати канали розподілу. Обсяги сировини та виробленої з неї продукції будуть недостатні для подолання межі незбитковості.

Державна підтримка і стимулювання розвитку молочарських кооперативів, які виробляють конкурентоспроможну на зовнішньому ринку продукцію, може здійснюватись на основі державно-приватного партнерства шляхом державної фінансової підтримки придбання основних засобів як для виробництва молока, так і його переробки. Таку підтримку доцільно надавати для реалізації розроблених тут інвестиційних проектів. Для здійснення підтримки можуть використовуватись кошти, передбачені держбюджетними програмами на дотування виробництва гатункового молока, збільшення поголів'я великої рогатої худоби тощо. Виділяти їх доцільно за результатами конкурсного відбору інвестиційних проектів. Критеріями такого відбору можуть бути:

- частка власних коштів у загальних обсягах інвестицій;
- технологічні умови виробництва, що дозволяють довести якість сировини до рівня вимог, передбачених стандартами країн – членів ЄС;
- очікуване перевищення продуктивності корів понад середній у галузі рівень.

За окремими програмами слід здійснювати компенсацію вартості стажування працівників ферм у тих господарствах, де виробляється молоко гатунку "Екстра".

Висновки. Проблеми приближення державної регуляторної політики у аграрній сфері в умовах європейської інтеграції до тієї, що прийнята у ЄС, поєднуються із необхідністю вирішення тих проблем, які в європейських країнах вирішувались на ранніх етапах становлення ринкових відносин. Подолати монопольні тенденції у сфері формування закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію та ізольованість від ринку невеликих за розмірами суб'єктів господарювання можна шляхом створення заготівельно-збутових кооперативів. Результатом організаційних зусиль державних органів управління сільським господарством та державної фінансової підтримки є переважно створення формальних структур кооперативного типу, де, як правило, порушуються принципи кооперування. Життєздатними є кооперативи, створені за ініціативою знизу шляхом реалізації економічних інтересів засновників. Тому державну підтримку слід спрямовувати на неформальні структури, які за сприятливих умов трансформуються спершу у недосконалі, але у формальні обслуговуючі кооперативи. Для подолання урізаності каналів дистрибуції у молочарських кооперативних формуваннях слід організувати сферу переробки продукції. Державну підтримку доцільно спрямовувати на кооперативи, де виробляється, або може вироблятись конкурентоспроможна на зовнішньому ринку продукція.

Література

1. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: постанова Кабінету Міністрів України від 9 березня 2011р. № 272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/272-2011-%D0%BF>

2. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Б. Пасхавер, В. Юрчишин, О. Бородіна [та ін.] // Дзеркало тижня. – 2010. - № 26. – 10 липня.

3. Балан О. Д. Особливості розвитку ринкових структур в умовах оренди сільськогосподарських земель / О. Д. Балан // Економіка АПК. – 2010. - № 2. – С. 112- 116.

4. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3–7.

Summary

The problems of creation organizational structure of the agricultural market by creating provision-marketing cooperatives are described. It is proposed to form cooperative systems based on public-private partnership.

Keywords: agricultural market, de-monopolization of the market, state regulatory policy, service cooperatives.

УДК 658.14

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНОГО І ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Самойлова Т.А., аспірант
Тернопільський національний економічний університет

У статті розглянуті основні етапи аналізу використання капіталу підприємства. Запропоновано організаційно-інформаційну модель аналізу ефективності використання капіталу з метою підвищення оперативності та чіткості проведення аналізу капіталу та забезпечення фінансової стабільності підприємства.

Вступ. Сучасні умови господарювання та рівень конкуренції потребує від підприємств підвищення ефективності їх діяльності, яка визначає здатність підприємств до фінансового виживання. Ефективність діяльності підприємства значною мірою характеризується показником ефективності використання капіталу, тобто максимальної його віддачі, яка виражається збільшенням суми прибутку на 1 гривню капіталу. Цього можна досягти за умови раціонального використання всіх видів ресурсів, недопущення їх перевитрат, втрат на всіх стадіях кругообороту. В результаті капітал повертається в більшій сумі, тобто з прибутком. Тому, актуальності набувають питання пошуку шляхів ефективного використання власного та позикового капіталу, для забезпечення стійкості фінансового стану підприємства. Виявити недоліки використання капіталу та усунути їх можна завдяки проведенню аналізу даних процесів діяльності